

INDEKS ODRŽIVOSTI OCD 2020.

Srbija, septembar 2021.

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

NACIONALNA
KOALICIJA ZA
DECENTRALIZACIJU

ICNL
INTERNATIONAL CENTER
FOR NOT-FOR-PROFIT LAW

fhi360
THE SCIENCE OF IMPROVING LIVES

Fotografija sa naslovne strane: tradicionalni grupni portret učesnika i volontera trećeg dana Festivala slobodnih reka i planina, slikana na trgu u Toplom Dolu, avgusta 2021. Festival se uspešno održava već dve godine.

Autor fotografije: Stefan Ćirić

IZDAVAČ: Nacionalna koalicija za decentralizaciju

UREDNIK: Milena Velojić

AUTORI:

Mladen Jovanović, NKD

Dragan Srećković, ekspert za civilno društvo

Natalija Simović, Trag fondacija

PREVODILAC: Bojana Petrović

LEKTURA I KOREKTURA: Ivan Stamenković

DIZAJN: FHI360

PRIPREMA ZA ŠTAMPU: Ivana Panić

ŠTAMPA: Digital print Niš

TIRAŽ: 60

ŠTA JE INDEKS ODRŽIVOSTI?

Indeks održivosti organizacija civilnog društva (IO OCD) se koristi već 20 godina za procenu održivosti OCD sektora. Indeks je razvijen od strane Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID) u partnerstvu sa lokalnim organizacijama u svakoj od zemalja u kojoj se sprovodi. Teritorijalno, Indeks se znatno proširio od svog uvođenja- počevši od 18 zemalja u regionu Evrope i Evroazije, do čak 71, koliko sada pokriva u različitim regionima širom sveta. Koristeći standardne indikatore i prikupljajući podatke svake godine, Indeks omogućava korisnicima da prate razvoj i identifikuju trendove u OCD sektoru u određenom vremenskom okviru, upoređujući različite zemlje i regione. Koristi se od strane OCD predstavnika, zagovarača, partnera u razvoju i akademika koji žele da prate međunarodne i regionalne trendove u sektoru civilnog društva i da prepoznaju zajedničke prepreke koje otežavaju održivost sektora.

METODOLOGIJA

Indeks meri održivost OCD sektora svake zemlje, a zasniva se na sedam dimenzija: *pravno okruženje, organizacioni kapacitet, finansijska održivost, zagovaranje, pružanje usluga, infrastruktura i slika u javnosti*. Lokalni partneri sprovode ovaj proces u svakoj zemlji kroz organizovanje i vođenje raznovrsnog i reprezentativnog panela sa OCD ekspertima. Panelisti raspravljaju i ocenjuju sedam dimenzija za prethodnu godinu i postižu konsenzus o ocenama koje odgovaraju svakoj dimenziji. Svaka dimenzija se meri na skali od 1 do 7, gde 1 označava veoma napredni nivo a 7 veoma nizak nivo razvijenosti. Na osnovu informacija koje dobiju na ekspertskom panelu, lokalni partneri izrađuju narativni izveštaj.

Nacionalna koalicija za decentralizaciju već desetu godinu za redom u saradnji sa Američkom agencijom za međunarodni razvoj (USAID) i FHI360 sprovodi Indeks održivosti organizacija civilnog društva u Srbiji.

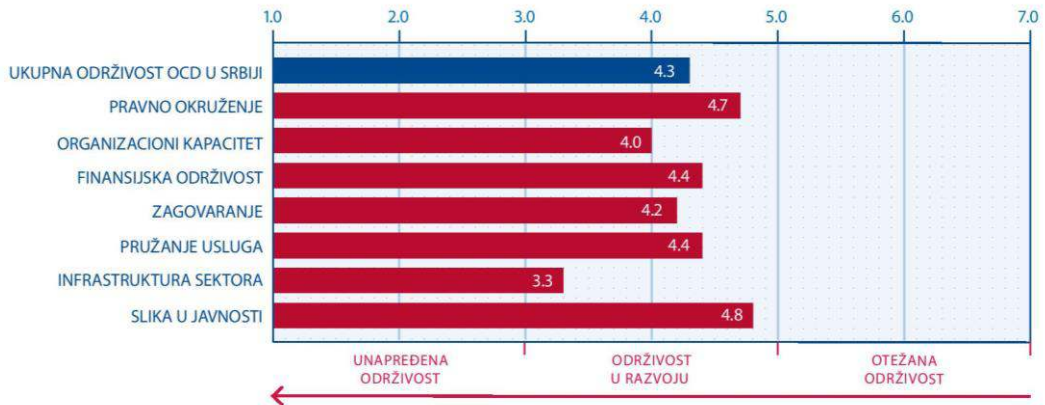
Za više informacija možete kontaktirati tim Nacionalne koalicije za decentralizaciju putem e-mail adrese info@nkd.rs

Svi izveštaji se mogu pročitati na: <https://csosi.org/>

SRBIJA

Glavni grad: Beograd
Broj stanovnika: 6.974.289
BPD po glavi stanovnika (PPP): \$18.233
Indeks ljudskog razvoja: veoma visok (0,806)
Sloboda u svetu: delimično slobodna (64/100)

UKUPNA ODRŽIVOST OCD: 4.3

Godina 2020. bila je turbulentna u Srbiji, jer su je obeležili pandemija kovida-19 i parlamentarni i lokalni izbori. U aprilu je Vlada Republike Srbije uvela neke od najstrožih mera zatvaranja na svetu, zvanično nazvanih „policijski čas“. U potezu bez presedana, Narodna skupština Republike Srbije je zaobiđena, a predsednik i Vlada su preuzeli kompletnu vlast u zemlji. Zbog pandemije su parlamentarni izbori pomereni sa 26. aprila na 21. jun. Opozicija je bojkotovala izbore kako bi izrazila svoje nezadovoljstvo nedostatkom pristupa medijima i izbornim propisima za koje je tvrdila da ne omogućavaju fer uslove za učešće. Uoči izbora je simpatizerima vladajuće stranke dozvoljeno da organizuju aktivnosti u cilju podrške Vladi, uključujući i javne događaje i bakljade na krovovima stambenih zgrada, uprkos strogom policijskom času koji je bio na snazi. Mere zatvaranja su odjednom ukinute početkom maja, te je dozvoljena organizacija fudbalskih utakmica i teniskih turnira u zemlji, bez ograničenja broja gledalaca. To je dovelo do optužbi da Vlada dovodi živote u opasnost drastičnim popuštanjem mera zatvaranja kako bi povećala izlazak birača na izbore.

Ova osećanja su dobila na intenzitetu nakon što je Vlada pokušala da nametne nove mere zatvaranja ubrzo nakon izbora, što je dovelo do masovnih demonstracija u većim gradovima početkom jula. Demonstracije su spojile ljude različitih ideologija, od ekstremne desnice do leve. Na protestima u Beogradu došlo je do nasilja, sukoba između policije i demonstranata, kao i do mnogih incidenata policijske brutalnosti protiv demonstranata. Iako nisu dostupni nikakvi zvanični podaci o ukupnom broju incidenata, Beogradski centar za ljudska prava podneo je krivične prijave u ime 36 osoba koje su bile žrtve policijske brutalnosti, a AII je podneo sedam krivičnih prijava protiv više od četrdeset policajaca. Osim toga, demonstranti iz desnice su upali u zgradu Narodne skupštine. Četiri meseca nakon izbora formirana je nova Vlada uz podršku svih stranaka zastupljenih u skupštini, uz izuzetak partije albanske manjine, što je omogućilo formiranje narodne skupštine praktično bez članova opozicije kao narodnih poslanika.

Tokom 2020. Uprava za sprečavanje pranja novca tajno je istraživala 57 najistaknutijih OCD, medijskih kuća, aktivista i novinara. U javnosti je poznato da svih 57 subjekata kritikuje vlast. Tokom istrage Uprava je dobila pristup svim podacima o bankovnim računima i transakcijama ne samo ciljanih subjekata, već i privatnim računima osoba povezanih sa tim grupama. Zbog toga se više od 400 OCD okupilo u znak protesta protiv državnih poteza, iznoseći da takvi postupci krše zakon i međunarodne standarde. Pored toga, Ujedinjene nacije i Radna grupa za finansijsku akciju (FATF) zatražile su hitno izjašnjanje Vlade Republike Srbije po ovom pitanju.

Pored istrage gore navedenih subjekata, tokom 2020. u Srbiji je pod sve većim napadima bila i sloboda medija. Prema bazi podataka Nezavisnog udruženja novinara Srbije (NUNS), došlo je do 189 napada na novinare tokom 2020 – uključujući fizičke napade, napade na imovinu, pretnje imovini, pritiske i verbalne pretnje – što je porast u odnosu na 119 iz 2019. Došlo je do znatnog porasta broja fizičkih napada, od jedanaest 2019. na 32 tokom 2020, dok je bilo i 14 napada na imovinu novinara tokom 2020. u poređenju sa samo jednim iz prethodne godine.

U tom kontekstu održivost OCD je pogoršana usled negativnih događaja koji su uticali na pravno okruženje, zagovaranje i pružanje usluga. Finansijska održivost, infrastruktura sektora i slika u javnosti u velikoj meri su ostali nepromenjeni, dok je organizacioni kapacitet sektora zabeležio poboljšanje.

Prema Agenciji za privredne registre (APR), u januaru 2021. bilo je 34.812 registrovanih udruženja i 954 fondacije i zadužbine. Ove brojke predstavljaju porast od 2.000 udruženja tokom 2020, iako je oko 400 udruženja izbrisano iz registra u drugoj polovini godine. Registrovano je 39 fondacija i zadužbina tokom 2020. više nego tokom 2019.

PRAVNO OKRUŽENJE: 4.7

Pravno okruženje koje reguliše OCD umereno je pogoršano tokom 2020, prvenstveno zbog istraga nekih od najistaknutijih OCD, medijskih kuća, novinara i aktivista od strane Uprave za sprečavanje pranja novca sredinom 2020. Iako je prethodnih pet godina uveden vrlo mali broj zakonodavnih promena, ocena za ovu dimenziju je drastično pala tokom tog perioda usled povećanog ometanja rada OCD od strane države.

Zakon o udruženjima i Zakon o zadužbinama i fondacijama još predstavljaju osnovnu pravnu osnovu za OCD

u Srbiji. OCD i dalje mogu da se registruju prilično jednostavno putem regionalnih kancelarija APR. Ipak, novije inicijative sve više izbegavaju da se registruju, radeći umesto toga kao neformalne grupe, iz najrazličitijih razloga, uključujući strah od prepreka koje kreira država. Između jula i decembra 2020. iz registra je izbrisano oko 400 udruženja građana. Iako nije jasno šta je dovelo do brisanja tih organizacija, aktivisti navode da mnoge organizacije postoje samo na papiru.

Državno ometanje rada OCD predstavljalo je značajan problem 2020. U potezu bez presedana, jula 2020. Vlada je inicirala tajnu istragu 57 građanskih udruženja, medijskih kuća, pojedinačnih aktivista i novinara kako bi proverila rizik od „finansiranja terorizma“. Istraživački novinari su javnosti otkrili i potvrdili istragu na osnovu papira koje su dobili. Specijalni izvestilac UN u okviru Kancelarije visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava i FATF su zatražili od Vlade da objasni taj potez, jer je istraga pokrenuta u suprotnosti sa zakonima i međunarodnim standardima. Uprava za sprečavanje pranja novca je javno i kroz zvaničnu dokumentaciju pružila nekoliko različitih i suprotstavljenih objašnjenja za svoje postupke, uključujući saopštenje za javnost da „traži partnere“ među OCD koji bi joj se pridružili u borbi protiv terorizma. Posebno problematičan aspekt zahteva Uprave bio je taj što je od banaka traženo da daju sve podatke o računima ciljanih subjekata, kao i podatke sa privatnih računa osoba povezanih sa tim organizacijama. I dalje je prisutan strah da bi ta istraga mogla da utiče na bankovne kreditne dosijee osoba koje rade u OCD. U drugom incidentu, ubrzo nakon što su nezavisni mediji otkrili postupke Uprave, privatna banka je odbila da otvori račun novoregistrovanoj OCD u Leskovcu, jer su njeni lideri učestvovali u mirnoj građanskoj akciji protiv jednog investitora i grada kako bi zaštitili lokalni park.

Grupe za prava žena navode da država nije uspela da im obezbedi zaštitu u slučajevima kada su policiji prijavljivale pretnje koje su im upućivane. Recimo, iako je jedna feministička fondacija iz Beograda prijavila pretnje krajem 2019. država nije učinila ništa povodom toga tokom 2020. U jednom drugom incidentu lokalni sveštenik u malom selu u Vojvodini usprotivio se međunarodnom događaju u oblasti kulture koju je organizovala grupa žena u zajednici, što je dovelo do povlačenja opštinskih finansijskih sredstava za taj događaj.

Tokom trajanja mera zatvaranja, nekoliko opština zatražilo je od OCD da koriste njihove resurse – uključujući osoblje, volontere i opremu – kako bi podržale državne Krizne štabove. Dok je u većini slučajeva to bila molba lokalnih vlasti, u Boru i Zaječaru su usvojene naredbe kojima je OCD naloženo da to učine. Primenu tih naredbi sprečile su brza reakcija OCD i medijska pažnja, kao i reakcija vladine Kancelarije za saradnju sa civilnim društvom, koja je u to vreme još postojala.

Nakon formiranja nove Vlade u jesen, ta Vlada je ukinula Kancelariju za saradnju sa civilnim društvom, koja je predstavljala važnu vezu između Vlade i civilnog društva i prebacila njen mandat i osoblje u novoformirano Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog kao jedinicu za civilno društvo. Ta odluka doneta je bez bilo kakvih konsultacija sa civilnim društvom. Još nije jasno kako će restrukturisano telo funkcionisati kao organizaciona jedinica u okviru ministarstva. S jedne strane, kancelarija više nema nezavisnost koju je nekada imala i prisutan je strah da bi sledeća Vlada mogla da ukine ministarstvo ili da neće biti posvećena jedinici na duge staze. Te brige podstiče i najava predsednika da će sledeći parlamentarni izbori biti održani 2022. S druge strane, to organizaciono restrukturisanje može dati Kancelariji veću moć jer će iza nje stajati ministarstvo.

Pozitivno je što je u junu 2020. Ministarstvo finansija uz podršku vladine Kancelarije za saradnju sa civilnim društvom usvojilo novi propis u pogledu finansijskog izveštavanja, prema kome su OCD u obavezi da pružaju detaljnije informacije o svojim donacijama, volonterima, gotovinskim isplata, plaćanju poreza na dodatu vrednost (PDV) i oslobađanju od plaćanja PDV. Time će se omogućiti i bolje statističke analize i povećati transparentnost OCD u budućnosti.

OCD nisu oslobođene od plaćanja PDV-a na prihode od donacija, iako su neka međunarodna bespovratna sredstva oslobođena od PDV-a u skladu sa bilateralnim sporazumima. Pravna lica

moгу da klasifikuju donacije OCD kao troškove, smanjujući na taj način njihove oporezive prihode. U 2020-oj je uveden i ekološki porez, koji će se određivati na osnovu procenjenog uticaja pravnih lica na životnu sredinu. Time se nameće novo finansijsko opterećenje za OCD, posebno male OCD koje imaju male prihode ili uopšte nemaju prihode.

Sve veći broj organizacija pruža pravne informacije i savete za OCD. Partneri za demokratske promene, Nacionalna koalicija za decentralizaciju (NKD) i druge jake organizacije pružaju pravne informacije i podršku aktivistima i OCD. Beogradski centar za ljudska prava i AII su bili jedini subjekti koji su demonstrantima koje je policija prebila ili uhapsila na demonstracijama sredinom 2020. pružili pomoć u pokretanju sudskih postupaka. Ipak, obim pravne pomoći je ograničen zbog Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći usvojenog pre dve godine.

ORGANIZACIONI KAPACITET: 4.0

Organizacioni kapacitet u sektoru blago je poboljšan tokom 2020. zbog napretka u stvaranju uporišta za rad u zajednici (*constituency building*) i korišćenju tehnologija.

Uprkos ograničenjima koja je nametnula pandemija kovida-19, OCD – posebno inicijative iz zajednica i lokalne inicijative – delotvornije su se angažovale na aktivnostima stvaranja uporišta za rad u zajednici tokom 2020, uključujući više ljudi kroz peticije, grupno finansiranje, društvene mreže, onlajn događaje i debate. Taj trend pokazuje visoka potražnja za malim grantovima za organizacije iz lokalnih zajednica. Recimo, samo tokom 2020. godine NKD je obezbedila finansijsku pomoć za 68 inicijativa iz zajednica.

Prakse strateškog planiranja OCD nisu se značajnije promenile tokom 2020. te su i dalje ograničene. Tokom 2020. godine OCD su bile više usredsređene na organizacionu rezilijentnost, posebno u svetlu krize koju je izazvala pandemija kovida-19, kao i ometanja rada od strane države. U isto vreme su unapređene strategije zagovaranja OCD i sve više OCD i lokalnih grupa – uključujući i one koje su podržane kroz program Lokalni radovi (*Local Works*) koji finansira USAID – angažuje građane i mobiliše zajednice u okviru svojih inovativnih strategija.

Iskusne organizacije i dalje imaju solidne sisteme internog upravljanja, a neke organizacije su podigle nivo svoje svesti o važnosti delotvornih praksi upravljanja tokom 2020. S druge strane, novoosnovane inicijative i organizacije iz lokalnih zajednica, koje su sve jače u okviru sektora civilnog društva, i dalje funkcionišu bez ikavih struktura internog upravljanja i često nemaju definisane uloge ni u sopstvenim timovima. Iskusnije OCD, poput NKD, Beogradske otvorene škole (BOŠ), Centra za istraživanja, transparentnost i odgovornost (CRTA), Trag fondacije i Građanskih inicijativa pružaju mentorstvo, podršku na terenu i obuku kako bi pomogle takvim grupama da prevaziđu te nedostatke.

Samo veće organizacije koje čine mali procenat sektora imaju stalno zaposlene. Ljudi i dalje napuštaju sektor radi poslova u javnom ili profitnom sektoru. Prema istraživanju Catalyst Balkans, 24 procenta OCD imalo je problema sa isplatom plata i honorara tokom najteže faze zatvaranja, a 31,3 procenta uopšte nije bilo u mogućnosti da ih isplaćuje. Između 20 i 25 procenata OCD se suočilo sa otežanim plaćanjima računa, usluga ili zakupa. Najveće probleme imale su OCD u Vojvodini i Jugoistočnoj Srbiji.

Pandemija je naterala OCD da koriste informacione i komunikacione tehnologije (IKT) efikasnije i delotvornije, i za internu i za eksternu komunikaciju. Resurs centri i posredničke organizacije za podršku navode da je veoma ograničen broj projekata u potpunosti zaustavljen zbog pandemije, jer su OCD pokazale veliku fleksibilnost u uvođenju platformi za komunikaciju i upravljanje. Istraživanje Catalyst Balkans pokazalo je da neprofitne organizacije pretežno koriste softver za internu i eksternu komunikaciju (između 94 i 98 procenata OCD), kao i za prezentacije, društvene mreže i obradu teksta, dok su produktivnost tima, analitički softver i VoIP najmanje korišćeni. I dalje postoji velika potreba za softverom za upravljanje projektima (53 procenta), upravljanje donacijama (49 procenata), baze podataka (44 procenta), projektovanje (42 procenta) i konferencijske pozive/vebinare (41 procentat). Ukupno 47 procenata OCD navodi da je tranzicija na rad od kuće bila laka, dok 31 procenat navodi da nije bila ni laka ni teška, a samo 21 procenat je imalo poteškoća sa tim procesom. Ukupno 69 do 73 procenta organizacija nema resurse za kupovinu novog hardvera i softvera. Tri četvrtine (75 procenata) OCD oslanja se na lične računare, a ne na opremu koju su kupile njihove organizacije.

FINANSIJSKA ODRŽIVOST: 4.4¹

Finansijska održivost civilnog društva u Srbiji tokom 2020. ostala je na istom nivou kao i tokom 2019. Iako je državno finansiranje sektora smanjeno, sredstva donatora i lokalnih filantropa su povećana. Kao i 2019. OCD su sve više pokušavale da diverzifikuju svoje resurse, posebno iz lokalnih izvora. Ipak, većina finansijskih sredstava prikupljenih tokom 2020. nije doprinela dugoročnoj finansijskoj održivosti OCD.

OCD su bili ključni akteri u ublažavanju krize pandemije, što im je omogućilo da delotvorno prikupljaju sredstva iz različitih izvora poput di-

jaspore, kompanija i pojedinaca iz zajednice. Ipak, državne zdravstvene ustanove su bile primarni primaoci tih sredstava i koristile su ih za kupovinu medicinske i druge neophodne opreme. U Novom Pazaru su se pojedinci i organizacije brzo ujedinili u okviru Mreže solidarnosti kako bi koordinisali donacijama od preko 80.000 evra i usmerili ih tamo gde su najpotrebnije. Prema

¹Ocena za dimenziju finansijske održivosti ponovo je kalibrisana 2018. kako bi bolje odrazila situaciju u zemlji i bila bolje usklađena sa ostalim ocenama u regionu, pre nego zasnovana na promeni u odnosu na prethodnu godinu.

istraživanju Catalyst Balkans, ukupna zabeležena vrednost donacija tokom 2020. iznosila je 50,9 miliona evra, što je 2,7 puta više nego prethodne godine. Prosečna donacija po pojedincu povećana je sa 4,9 na 13 evra. Jedna trećina donacija bila je usmerena na kovid-19, a dodatnih 25 procenata na zdravstvo, što pokazuje kako je pandemija promenila filantropsku klimu u Srbiji tokom 2020. Iako je skoro polovina (48,9 procenata) donacija otišla ka OCD, vrlo mali broj velikih organizacija koje su bile posrednici za medicinsko lečenje pojedinaca i podršku porodicama primio je najveći deo te pomoći, dok je ostatak sektora dobio manje sredstava nego prethodne godine.

Podaci iz istraživanja pokazuju da su kompanije bile najangažovaniji donatori tokom 2020, i u smislu broja slučajeva i u smislu iznosa. Ipak, još nema relevantnih informacija o meri u kojoj je civilno društvo imalo koristi od tih donacija. Neki dugotrajni korporativni programi su pauzirani ili u potpunosti prekinuti tokom godine, recimo Erste je prekinula svoj program Superste zbog promene strategije. Ograničenja usled pandemije i pravila fizičke distance takođe su uticala na neke korporativne inicijative. Recimo, Coca Cola HBC ima volonterski program koji podstiče njene zaposlene da pomažu i podržavaju OCD; taj program je drastično smanjen tokom 2020, dok su interne procedure zahtevale fizičku distancu kako bi osigurali bezbednost zaposlenih i OCD.

Tokom 2020. OCD su mogle da iskoriste državnu inicijativu u okviru koje je Vlada obezbeđivala minimalnu zaradu za svakog zaposlenog u periodu od pet meseci, sve dok poslodavac nije smanjivao broj zaposlenih. Ta mera nije osmišljena posebno za OCD, ali od nje su imali koristi svi pravni subjekti u Srbiji. Prema istraživanju Catalyst Balkans, samo 30 procenata OCD je iskoristilo tu pogodnost jer je od poslodavaca zahtevano da sami plaćaju poreze i doprinose. Pored toga, mnoge OCD nemaju dovoljne kapacitete finansijskog upravljanja da se prijave za državne subvencije.

Lokalne vlasti su smanjile finansiranje OCD kroz budžetsku liniju 481 namenjenu udruženjima, usled krize izazvane pandemijom. Mnoge OCD koje pružaju socijalne usluge nisu više dobijale finansijska sredstva od lokalnih vlasti jer su sredstva bila preusmerena na mere za kovid-19. To se posebno negativno odrazilo na marginalizovane grupe, uključujući osobe sa invaliditetom, koje se oslanjaju na te usluge radi zadovoljenja osnovnih potreba. Iako bi takve budžetske odluke verovatno mogle da budu opravdane neophodnošću, većina OCD nije dobila bilo kakav zvaničan dokument sa obaveštenjem o odluci. Istovremeno, OCD su prijavile primenu netransparentnih procedura za preusmeravanje sredstava i preferencijalni tretman NVO koje je osnovala Vlada (GONGO) i NVO političkih partija (PONGO) na javnim pozivima lokalnih vlasti za dodelu sredstava.

Nenovčana sredstva podrške povećana su tokom 2020. Značajno je porastao broj ljudi koji su želeli da doniraju svoje vreme kako bi pomogli osetljivim grupama stanovništva koje je kovid-19 najviše pogodio. U Novom Pazaru su se volonteri u zajednici sami organizovali i osnovali dve nove organizacije.

Inostrana podrška bilateralnih i multilateralnih donatora i privatnih fondacija nastavila je da bude najvažniji resurs za OCD u 2020. Neki inostrani i domaći donatori objavili su dodatne pozive za dodelu bespovratnih sredstava namenjenih odgovoru na kovid-19. Grant šeme su bile dostupne za hitno ublažavanje krize, odgovor zajednice na krizu, prilagođavanje uslovima pandemije i vanrednom stanju, kao i socio-ekonomskim posledicama pandemije i merama zatvaranja. Od početka pandemije, Sjedinjene Države su Srbiji pružile pomoć veću od 4,5 miliona dolara od koje je veći deo išao preko agencije USAID. Pomoć se kretala od medicinske opreme kao što su koncentratori kiseonika, rendgen aparati i kontejneri za testiranje i trijažu, do udruživanja sa Crvenim krstom Srbije i Unicefom radi pomoći nekim od najugroženijih porodica u Srbiji.

Delegacija Evropske unije (DEU) podržala je civilno društvo u kontekstu pandemije sa 2,5 miliona evra koje je dala Crvenom krstu za pomoć ugroženim grupama, kao i još 3,5 miliona evra organizacijama koje rade na nasilju u porodici preko organizacije UN Women i 90.000 dolara OCD kroz program brzih grantova UNDP RELOAD. Neki bilateralni donatori, kao što je Ambasada Nemačke, po prvi put su direktno finansirali organizacije iz zajednice tokom 2020. Balkanski fond za demokratiju je dodelio 64 granta za projekte koji su se odnosili na kovid-19 ukupne vrednosti preko 1,5 miliona dolara.

Neki strani donatori su takođe predstavili nove mogućnosti za finansiranje koje nisu bile povezane kovidom. Recimo, program Za aktivno građansko društvo zajedno (ACT) koji je finansirala Švajcarska agencija za razvoj i saradnju (SDC), a sprovode ga Helvetas i Građanske inicijative, objavio je nove mogućnosti za institucionalnu podršku, obezbeđujući veće mogućnosti za organizacionu održivost za 30 OCD, kao i finansiranje za mreže OCD. Balkanski fond za demokratiju objavio je novu grant šemu usmerenu na probleme kao što su sloboda medija i podrška za borbu protiv nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja.

U svetlu novih načina rada i organizovanja, onlajn grupno finansiranje je steklo veću popularnost, a OCD su se sve više oslanjale na platformu www.donacije.rs u aktivnostima prikupljanja sredstava. Tokom 2020. pojedinci i kompanije donirali su preko 132.000 evra za kampanje koje su organizovale različite OCD na donacije.rs u cilju odgovora na posledice kovida-19.

Preduzeća društvene ekonomije koja su vodile OCD imala su značajan pad zarade tokom 2020. usled ekonomske krize izazvane pandemijom i merama zatvaranja. Finansijske mere za ublažavanje ekonomskih posledica pandemije kovida-19, uključujući pokrivanje minimalne zarade i odloženo plaćanje poreza i doprinosa omogućilo je tim subjektima određene olakšanje.

Sistemi finansijskog upravljanja OCD nisu se značajno promenili tokom 2020. Veće OCD, fondacije i međunarodne NVO (INGO) imaju stabilne procedure i vrše im se eksterne revizije. Mnoge srednje do manje OCD nisu imale posebno osoblje za finansije, već su koristile računovodstvene usluge.

ZAGOVARANJE: 4.2

Uslovi za vršenje zagovaranja od strane OCD su se pogoršali tokom 2020. što je dovelo do blagog pogoršanja ocene za dimenziju zagovaranja. Vlasti na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou ostale su skoro potpuno zatvorene za saradnju sa OCD tokom cele godine. Izbori u junu, kao i obično, doveli su do dodatne institucionalne tišine između datuma izbora i formiranja nove Vlade, što je dodatno naglasilo generalni izostanak odgovora institucija. Takođe, pošto praktično nema opozicije u skupštini zbog

bojkota izbora,² OCD nisu mogle da se oslanjaju na opozicione narodne poslanike da utiču na proces usvajanja politika.

Mnogi nacionalni procesi zagovaranja prekinuti su tokom 2020. Recimo, Savet za filantropiju, osnovan odlukom premijerke kao odgovor na zagovaranje Koalicije za dobročinstvo 2018, nije se sastao nijednom tokom 2020. Osim toga, kao što je prethodno opisano, nova Vlada zatvorila je državnu Kancelariju za saradnju sa civilnim društvom i integrisala je u novo ministarstvo bez konsultacija sa sektorom. Iako je Kancelarija funkcionisala sa ograničenim finansijskim sredstvima, povlasticama i kadrovima, ona je često povezivala inicijative OCD sa Vladom.

Pristupanje EU predstavlja vrlo važan okvir za OCD jer obezbeđuje planove i strategije zbog kojih se Vlada može pozivati na odgovornost. Ipak, proces EU integracija Srbije stao je 2020. jer zemlja nije otvorila niti zatvorila nijedno poglavlje tokom te godine. Izveštaj EU o Srbiji za 2020. naglasio je potrebu da država uloži veće napore u unapređenje vladavine prava, slobode govora i političkih kriterijuma u globalu.

OCD su sve uključeni u Vladine radne grupe za brojne teme, i na nacionalnom i na lokalnom nivou. Ipak, OCD redovno prijavljuju da je njihovo učešće u tim telima neproduktivno i da se često zloupotrebljava kako bi se ispunili zahtevi EU u okviru procesa pristupanja. Vlada često odbija da uključi preporuke OCD u svoje politike. Recimo, od 62 preporuke koje je CRTA dala u cilju unapređenja izbornog procesa, samo 27 je usvojeno u celini ili delimično, a većina njih je bila ograničena na jednostavne preporuke koje nisu zahtevale zakonske promene.

U skladu sa zakonom, Vlada ne mora da uključi OCD u izradu svojih akcionih planova. Nakon opširnog procesa konsultacija i kašnjenja od skoro godinu dana, Vlada je usvojila Medijsku strategiju u januaru 2020, ali na osnovu prethodnih iskustava, sektor se plaši loše primene, iako će to postati jasno tek u narednim godinama.

Lokalne grupe aktivista ujedinjuju se radi zaštite gradskih javnih površina i prirodnih staništa i vodotokova od devastacije, a broj takvih grupa nastavio je da raste tokom 2020. Iako su ponekad uspešne u zaustavljanju sumnjivih investitora i korumpiranih lokalnih zvaničnika, te inicijative iz lokalnih zajednica su generalno premale i raštrkane da bi formirale širu platformu u cilju zagovaranja promena.

Iako postoje pozitivni primeri, uključujući Požegu i Užice, OCD i javnost često ostaju isključeni iz procesa donošenja odluka na lokalnom nivou. Kada donosioci odluka organizuju konsultativne procese, oni često pokušavaju da ograniče učešće, bilo tako što ih organizuju u kratkim periodima ili tokom sezone godišnjih odmora. Primer za to je vezan za izradu plana razvoja za grad Niš, kada su mere zatvaranja kojima je prisustvo javnosti bilo ograničeno na 30 učesnika iskorisćeno kao izgovor za isključivanje OCD iz javnih rasprava. Drugi flagrantan primer dolazi iz Beograda i odnosi se na javnu raspravu o otvaranju termoelektrane. Nakon što je Ministarstvo građevine objavilo poziv za učešće, zainteresovane strane su se pojavile u najavljenom vreme, ali rasprava nije održana. Rasprava je onda održana kasnije tog istog dana, o čemu OCD nisu bile obavestene. Takođe je bilo slučajeva da su lokalne vlasti lažno tvrdile da su OCD učestvovala na sastancima koji zapravo nikada nisu održani.

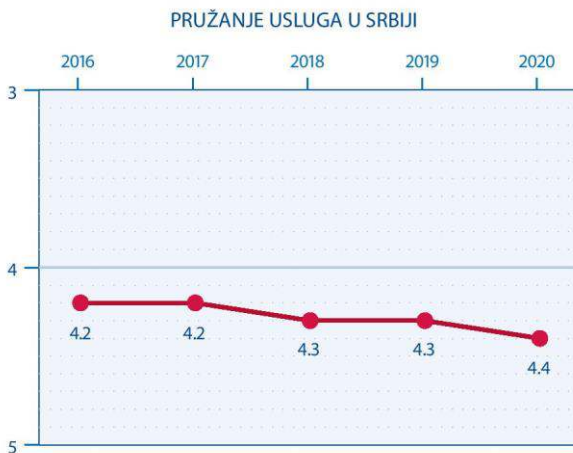
Tokom 2020. nije bilo kampanja zagovaranja OCD povezanih sa reformom zakona o civilnom društvu. Dve inicijative OCD koje bi indirektno doprinele unapređenju regulatornog okvira za

²Jedini opozicioni narodni poslanici u skupštini tokom 2020. su bili oni iz bošnjačkih i albanskih stranaka, kao i jedan narodni poslanik koji je prethodno bio član Srpskog patriotskog saveza (SPAS).

OCD – nacrt Zakona o socijalnom preduzetništvu Koalicije za razvoj solidarne ekonomije, koji bi obezbedio veću sigurnost za OCD koje rade kao socijalna preduzeća i inicijativa Koalicije za dobročinstvo, koja bi unapredila filantropiju uopšte – odložene su do 2021.

GONGO i PONGO su nastavile sa aktivnostima tokom 2020. baveći se skoro svim pitanjima koje OCD pokrivaju, uključujući reformu pravosuđa, transparentnost i odgovornost, bezbednost, mlade i medije. Te grupe nesumnjivo podržavaju državne politike i strategije. Recimo, Udruženje sudija i tužilaca Srbije podržava državni plan za reformu pravosuđa, uprkos snažnim kritikama lokalnih i međunarodnih stručnjaka i stručnih organizacija. GONGO takođe predlažu promene politika. Recimo, Savet za monitoring, ljudska prava i borbu protiv korupcije „Transparentnost“ predložio je izmene Krivičnog zakonika kojima bi se povećala kontrola i kazne za one koji kritikuju visoke državne zvaničnike. Te organizacije takođe etiketiraju i vređaju lidere OCD, intelektualce, aktiviste i ostale koji kritikuju vlast.

PRUŽANJE USLUGA: 4.4

Obim usluga koje su OCD pružale u 2020. blago je opao jer je bilo teže pružati usluge zbog mera zatvaranja i zbog smanjenja finansijskih sredstava za usluge OCD.

OCD i dalje pretežno pružaju socijalne usluge poput psihosocijalne podrške, SOS linija za pomoć i centara za dnevni boravak. Zbog globalne pandemije i strogih mera zatvaranja koje je uvela Vlada Srbije bilo je teže pružati usluge tokom 2020. Socijalne usluge su bile posebno pogođene, dok je istovremeno podrška ugroženim osobama bila potrebna nego obično.

Recimo, Autonomni ženski centar je prijavio da je, u odnosu na prošlu godinu, na SOS liniju primio tri puta više poziva od strane žrtava nasilja u porodici. Centar je bio ograničen na pružanje pomoći onlajn ili telefonom zbog policijskog časa i ograničenog kretanja, iako pružanje poverljivih usluga žrtvama nasilja u porodici u njihovim domovima predstavlja aktivnost visokog rizika. Većina OCD nije mogla da od policije dobije dozvole za kretanje tokom policijskog časa kako bi pružala usluge lično, iako su ih kompanije lako dobijale.

Finansiranje za OCD je smanjeno jer su lokalne vlasti obustavile ugovore za pružanje usluga sa OCD. U isto vreme, sistemski odgovori su stavljeni na čekanje, jer ustanove poput centara za socijalni rad nisu mogle da obrađuju slučajeve, pa korisnici nisu imali drugog izbora sem da se obrate OCD. Kako navodi Asocijacija Duga, to je bilo posebno očigledno u oblasti socijalnih i zdravstvenih usluga poput prevencije HIV; zbog krize koju je izazvao kovid-19, korisnici nisu mogli da se oslanjaju na zdravstvene centre, pa su OCD postale jedini oblik dostupne podrške. Pozitivno je to što su edukativne usluge OCD postale pristupačnije kada su organizacije prilagodile svoj rad digitalnim alatima.

U tom kompleksnom kontekstu neke od organizacija sa visokim kapacitetima uložile su napore da procene potrebe korisnika i da im prilagode svoje usluge. Nekoliko izveštaja brzih procena podeljeno je sa javnošću, posebno u oblasti prava žena i nasilja u porodici i partnerskog nasilja.

Neke OCD su uspele da dopru do novih partnera i klijenata tokom krize. Pošto su se državne institucije sporije prilagođavale novim uslovima rada od OCD, one su često upućivale korisnike na OCD pružaoce usluga, povećavajući broj korisnika OCD. Što se tiče drugih usluga, poput akreditovane obuke za socijalne i obrazovne ustanove, broj učesnika bio je veći zbog lakšeg pristupa digitalnom formatu obuke. Ipak, većina OCD pružalaca usluga sa lokalnog nivoa otežano je pružala usluge svojim redovnim korisnicima usled novih uslova rada.

Iako su OCD imale povećan obim posla u smislu pružanja usluga, one nisu ostvarile prihode od tih aktivnosti. Umesto toga, većina njih je pokrivala troškove pružanja usluga kroz donatorska sredstva. Prilagođavanje onlajn alatima značajno je smanjilo troškove većine obuka i radionica koje OCD organizuju za druga lica. Taj trend može dovesti do trajnih promena te vrste usluga u budućnosti.

Značajni naponi koje su OCD uložile u ispunjavanje sve veće potrebe za pružanjem usluga uglavnom nisu prepoznati od strane vlasti na lokalnom i nacionalnom nivou. U nekim zajednicama su lokalne vlasti pokušale da preuzmu usluge OCD pod izgovorom vanrednog stanja u državi. Recimo, Krizni štab lokalne samouprave u Boru izdao je direktivu kojom se naređuje OCD da obezbede sve svoje kadrovske kapacitete za pomoć starijim osobama.

INFRASTRUKTURA SEKTORA: 3.3

Infrastruktura koja podržava sektor OCD nije se značajnije promenila tokom 2020.

Resurs centar (RC), program koji, uz podršku EU, sprovodi konzorcijum OCD predvođen Građanskim inicijativama, predstavlja najvećeg pružaoca usluga obuke, pravnih saveta i ostalih usluga OCD u Srbiji. Tokom 2020. RC je obezbedio 560 pravnih i ostalih informacija i četiri sesije „otvorenih vrata“, 17 sesija tehničke pomoći, 10 info sesija, dve radionice uživo i 53 radionice onlajn. Pored toga, počeo je da pruža mentorsku podršku za 25

organizacija. U partnerstvu sa organizacijom Helvetas, Građanske inicijative takođe sprovode program ACT. Taj četvorogodišnji program koji podržava SDC ponudio je pet programa bespovratnih sredstava 2020, obezbeđujući skoro milion dolara za 70 malih i srednjih OCD.

Određen broj organizacija na nacionalnom nivou kao što su Trag fondacija, CRTA, NKD i BOŠ, pruža finansijsku podršku za OCD. Slavko Ćuruvija fondacija dodelila je bespovratna sredstva lokalnim medijima 2020. po prvi put nakon nekoliko godina. Većina tih organizacija takođe nudi obuku i tehničku pomoć korisnicima sredstava. Trag fondacija takođe nudi sveobuhvatnu

podršku – kombinaciju institucionalne, finansijske, tehničke i drugih vrsta potrebne pomoći – ženskim organizacijama u okviru svog programa Osnaživanje ženskih organizacija i pokreta za borbu protiv nasilja nad ženama (originalni naziv programa *Issues Affecting Women*).

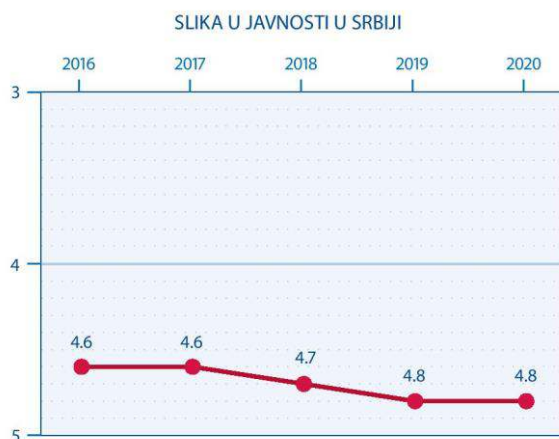
Tri fondacije iz zajednice – u Obrenovcu, Novom Pazaru i Zaječaru – nastavile su da rade i 2020. U junu 2020. Trag fondacija je počela da podržava četiri inicijative – u Nišu, Pančevu, Staroj Pazovi i Šapcu – od kojih se očekuje da osnuju fondacije u zajednici i da počnu sa dodelom prikupljenih bespovratnih sredstava na lokalnom nivou 2021.

Pružaoци usluga u oblasti izgradnje kapaciteta prilagodili su svoje programe „novoj normalnosti“ tako što su organizovali obuke i radionice onlajn i pružali posebne obuke relevantne za nove okolnosti, poput onlajn komunikacije i onlajn događaja. Ipak, potražnja za obukama je i dalje veća od ponude jer mnoge lokalne OCD i inicijative iz zajednice nemaju osnovne veštine, dok mnoge organizacije srednje veličine (posebno u oblastima sa sve manjim brojem stanovnika) treba da obnove svoju bazu znanja zbog odlaska ključnog osoblja.

Nijedna koalicija OCD ne predstavlja čitav sektor, ali grupa vodećih OCD sa lokalnog i nacionalnog nivoa okuplja se kad god organi vlasti vrše pritisak na OCD i lidere OCD. Koalicije koje se okupljaju oko određenih pitanja i mreže usmerene na pitanja poput razvoja filantropije, socijalne ekonomije, zaštite životne sredine, praćenja sektora pravosuđa, pitanja koja se odnose na Rome, mlade i žene nastavile su sa aktivnostima 2020. Te koalicije deluju kao glasnogovornici i resurs i informaciona čvorišta za svoje članove. Ipak, naponi tih koalicija su 2020. umanjeni zbog pandemije, parlamentarnih izbora i nepostojanja opozicionih narodnih poslanika u novoj narodnoj skupštini.

OCD su radile u partnerstvu sa ostalim sektorima na ublažavanju dejstava kovida-19 tokom 2020. Recimo, dve OCD sa lokalnog nivoa koje pokrivaju Šabac i okolinu – Duga i Caritas – obezbedile su pakete sa higijenskim sredstvima i hranom i ostale neophodne artikule ugroženim osobama, u saradnji sa predstavnicima drugih sektora. Iako je pandemija dovela do povećane saradnje na ovom polju, ona je usporila partnerstva u oblasti politika, uključujući i razvoj filantropije i socijalnu ekonomiju.

SLIKA U JAVNOSTI: 4.8

OCD su pokazale veću rezilijentnost u zaštiti slike o sektoru u javnosti tokom 2020. OCD su se ujedinile u reagovanju na tajne istrage države protiv 57 subjekata; više od 400 organizacija učestvovalo je u raznim izjavama za javnost i reakcijama u cilju zaštite prava napadnutih OCD i civilnog društva u celini. OCD nisu zabeležile nikakve negativne reakcije u javnosti nakon istrage. Baš suprotno, OCD su dobijale poruke podrške, čak i od osoba koje ranije nisu bile mnogo zainteresovane za njihov rad.

Čini se da je medijska pokrivenost OCD povećana tokom 2020, prvenstveno u smislu pokrivenosti tema u kojima civilno društvo igra vodeću ulogu, kao što su zagađenje vazduha, zaštita reka, građansko učešće i rodno zasnovano nasilje. Objave iz medija koje su odvojeno prikupljali Trag i NKD tokom 2020. pokazale su povećanu pokrivenost lokalnih inicijativa u različitim medijima, pretežno onlajn i lokalnim. OCD su takođe organizovale humanitarne akcije tokom pandemije kovida-19 koje su mediji pokrivali.

Negativna medijska pokrivenost dostigla je vrhunac tokom letnjih protesta kada su mediji bliski vlastima otvoreno napadali OCD koje su pružale pravnu pomoć žrtvama policijske brutalnosti. Stalno pominjanje „stranih faktora“ ukazivalo je na to da je njihova uloga negativna.

OCD takođe imaju negativnu pokrivenost u tabloidima, kao i u novoformiranim provladinim grupama na Fejsbuku kao što je „Prismotra“ koje direktno napadaju lokalne aktiviste za zaštitu životne sredine. Ipak, pošto se lokalne grupe sve više bave temama koje direktno utiču na živote na lokalnom nivou, upitno je koliko uticaja ta vrsta pokrivenosti ima na percepciju javnosti. Polarizacija u društvu se odražava u medijima i na društvenim mrežama, ostavljajući prostora OCD da budu redak neutralni glas.

Pandemija je podstakla saradnju između kompanija i OCD na podršci marginalizovanim grupama i sektoru zdravstva, što je dovelo do određene pozitivne pokrivenosti. Ipak, to su bile uglavnom jednokratne vrste saradnje i još nije jasno da li će imati dugoročan uticaj. Sa povećanom vidljivošću akcija za zaštitu životne sredine, aktivisti navode da sve veći broj kompanija želi da ekološki opravda svoje brendove kroz podršku OCD. S druge strane, privatna Sberbanka je odbila da otvori račun jednoj takvoj grupi zato što je kritikovala postupke vlasti.

Državni zvaničnici nastavljaju sa negativnim izjavama o OCD, uključujući sve veći broj tvrdnji da su aktivnosti OCD „političke“ ili da ih „predvodi opozicija“, kao i povremenih optužbi da su OCD „strani plaćenici“ i „izdajnici“. Visoki zvaničnici, poput premijerke, povremeno daju pozitivne izjave o važnoj ulozi civilnog društva u Srbiji, ali one često imaju slabu pokrivenost u medijima i imaju mnogo manji uticaj od senzacionalističkih slogana i priča koje objavljuju tabloidi bliski vlastima.

Mali broj organizacija ima zaposlene zadužene za odnose sa javnošću ili komunikacije i te oblasti uglavnom zavise od lidera organizacija. Novinari iz nezavisnih medija počeli su aktivniju potragu za aktivistima u svojim lokalnim zajednicama i navode da sada imaju više ljudi koje mogu da intervjuišu. OCD su sve veštije u korišćenju društvenih medija, ali ta primena i dalje generalno nije na nivou koji bi ih učinio uticajnijim u oblikovanju javnog mnjenja.

Samoregulacija nije predstavljala značajniji prioritet za OCD tokom 2020. Samo jače organizacije objavljuju godišnje izveštaje, a OCD se ograničeno trude da obezbede podatke o svojim finansijama javnosti, uz izuzetak finansijskih izveštaja organizacija koji nije najjednostavnije čitati, a kojima se može pristupiti za svaku organizaciju registrovanu u APR-u.

Izrada ove publikacije je omogućena uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Sadržaj publikacije je odgovornost isključivo NKD i ne predstavlja nužno stavove USAID-a i Vlade SAD.

